

+1000%

+10%

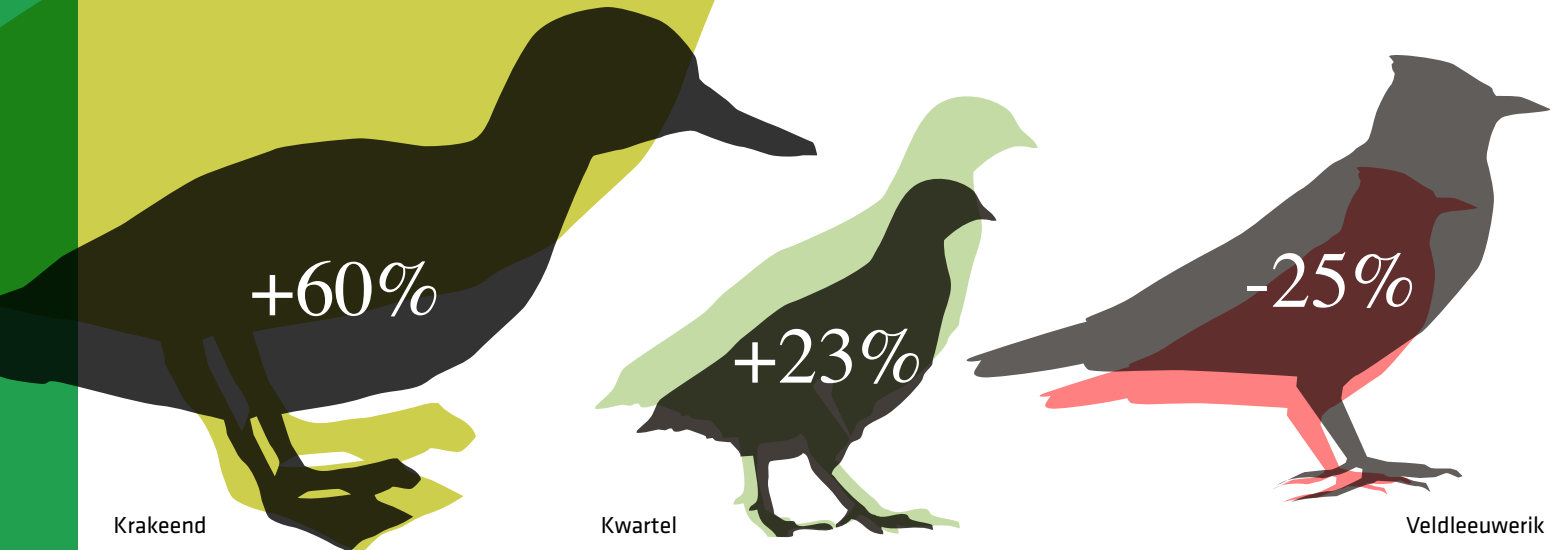
Maaimachine

Sinds de jaren zeventig is de breedte toegenomen van ongeveer één naar tien meter en meer.

Wintertaling

Agrarisch Natuurbeheer: pleidooi voor integrale aanpak

NATUURBEHEER DOOR AGRARIËRS ZORGT AL 35 JAAR VOOR LEVENDIGE DISCUSSIES. VOOR- EN TEGENSTANDERS ZIJN IN ALLE GROEPERINGS- EN VERENIGINGEN TE VINDEN: ONDER BURGERS, POLITICI, NATUURLIEFHEDERS, OVERHEDEN, ONDERZOEKERS EN BOEREN. DICK MELMAN EN GEERT DE SNOO BEKIJKEN VANUIT DE WETENSCHAP DE TOEKOMST VAN AGRARISCH NATUURBEHEER EN PLEITEN VOOR EEN INTEGRALE AANPAK.

Voor veel late 40-ers

en ouder is het Nederlandse agrarische cultuurlandschap een bron van gelukkige jeugd-ervaringen. Opgroeien als boerenzoon of -dochter, op bezoek bij opa-boer of logeerpartijtjes bij boer-oom. Werken of verblijven in het land met ongekende verten, waarin weidvogels, bloemrijke graslanden en slootlevens uitbundig aanwezig waren. Deze ervaringen vertegenwoordigen voor velen een paradijselijk beeld: leven zoals het bedoeld was. Toonaangevende natuurbeschermers meenden toen bovendien dat landbouw niet schadelijk, nee zelfs een belangrijke factor was bij het ontstaan van soortenrijke levensgemeenschappen.

Schaalvergroting en intensivering van de landbouw sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw hebben dit paradijselijke beeld aangetast. Het agrarische landschap met de daarin voorkomende natuurwaarden kreeg, mede door het ideaalbeeld uit de jeugd, een belangrijke plek in het natuur- en landschapsbeheer.

BOEREN IN NATUUR

In de jaren zeventig kreeg het beleid rond natuur- en landschapsbeheer zijn huidige vorm. Het bestaat enerzijds uit het veiligstellen van land door het aan te kopen en om te zetten in reservaten. Anderzijds worden boeren betrokken bij de uitvoering van natuurbeheer op hun eigen gronden. De samenhang tussen deze beide vormen van natuurbescherming is beschreven in het Relatienotabeleid (1975). Doel van dit beleid was het veiligstellen van 200.000 hectare cultuurgrasland. Grofweg 100.000 hectare in reservaten zou onder beheer van terreinbeherende organisaties komen. Voor de overige 100.000 hectare werden beheerovereenkomsten met boeren afgesloten. Deze doelstellingen zijn later opgenomen in het Natuurbeleidsplan (1990), waarin de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) werd gepresenteerd. Het plan is nog altijd van kracht en het streven is om de EHS in 2018 gerealiseerd te hebben. De rol van boeren in het natuurbeheer is eind jaren negentig nog versterkt. Er werden niet alleen beheerovereenkomsten met hen afgesloten, ook een deel van de reservaten werd bij particulieren, waaronder boeren, ondergebracht.

GEEN TWIJFEL

Zolang er beheerovereenkomsten zijn – de eerste dateren uit 1981 – twijfelen natuurbeschermers aan de effectiviteit ervan. Zij vragen zich af of je boeren wel kunt belasten met deze zorg voor natuur. Boeren ontlenen hun inkomen immers primair aan de productie van voedsel. Is de – overigens vrijwillige – omschakeling naar een extensiever beheer op een deel van hun land ten behoeve van de biodiversiteit, niet te veel gevraagd?

En zelfs dan, kan het aangepaste beheer überhaupt effectief zijn, bijvoorbeeld als in het gebied te sterk wordt ontwaterd? Wat zijn de risico's op vernietiging van het geïnvesteerde gemeenschapsgeld als gevolg van vrijwillige deelname aan de regeling?

Onderzoek tussen halverwege de jaren tachtig en negentig leverde geen resultaten die ernstige twijfels omtrent de effectiviteit rechtvaardigden. Het ging hier om voorlopige conclusies. Omdat aanvankelijk weinig boeren meededen en het bovendien tijd kost voordat effecten van aangepast beheer zichtbaar worden, waren definitieve inzichten nog niet mogelijk.

***Dr. Th.C.P. (Dick) Melman** (Dick.Melman@wur.nl) is senior onderzoeker op het gebied van agro-ecologisch beheer aan de Universiteit Wageningen. Zijn werk is onder meer gericht op het beheer van weidvogels en graslandvegetatie en inpasbaarheid daarvan in het moderne agrarische bedrijf.

Prof.dr. Geert de Snoo (Geert.deSnoo@wur.nl) is hoogleraar Conservation Biology en directeur van het Centrum voor Milieuwetenschappen (CML) van de Universiteit Leiden. De Snoo is tevens bijzonder hoogleraar *Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer* aan de Universiteit Wageningen.

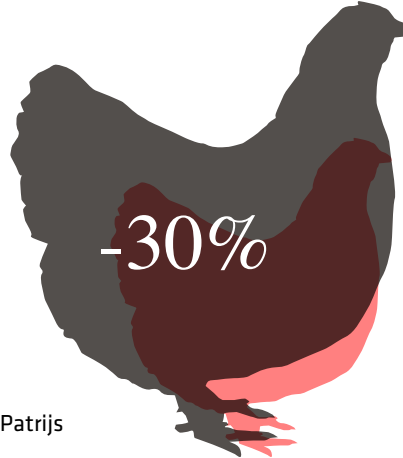
TWEEDERANGS GEBIEDEN

Ook in de agrarische wereld was men kritisch over de beheerovereenkomsten. Hier was veel onzekerheid over de vrijwilligheid van de regeling. Agrariërs waren bang dat bij grootschalige deelname de overheid zich zou terugtrekken en het gevoel bestond dat deze gebieden in feite werden afgeschreven voor de 'echte' voedselproductie en dus 'tweederangs' zouden worden.

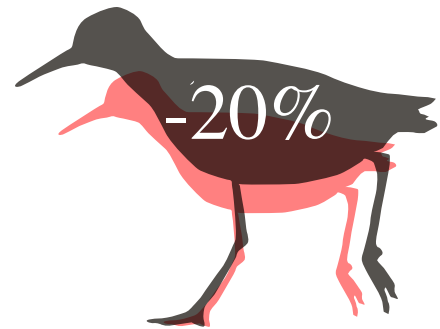

Gele kwikstaart

afspraken? Uit de jaarlijkse controles bleek het aantal overtredingen verwaarloosbaar. Waren de onderzoeksresultaten niet goed? Of waren de verkeerde gebieden uitgekozen? Een mogelijke verklaring van het uitblijven van positieve resultaten was de toegenomen schaalvergroting en intensivering buiten de beheerovereenkomsten. In gebieden met beheersovereenkomst was de situatie verbeterd, maar de algemene kwaliteit van grasland

Patrijs

Tureluur

Voortdurend en intensief overleg tussen alle betrokkenen, inclusief de Directie Beheer Landbouwgronden van LNV die de regeling uitvoerde, leidde tot een gestage groei van het aantal beheerovereenkomsten tot een areaal van zo'n 40.000 hectare begin jaren negentig. Daarna nam de interesse voor natuurbeheer geleidelijk verder toe in de agrarische wereld. Als gevolg van superheffing en milieuregeling namen de mogelijkheden voor productieverhoging af. Zorg voor natuur en landschap was een prima alternatieve inkomstenbron. Deze ontwikkeling – versterkt door de komst van de EHS, die door de agrarische sector aanvankelijk als een bedreiging werd ervaren – leidde tot de oprichting van agrarische natuurverenigingen. Inmiddels zijn er meer dan 120 verenigingen, die bijna de helft van het Nederlandse cultuurgebied beheren.

ONGESCHIKT GEBIED

Rond 2000 verscheen onderzoek dat een schok teweegbracht. De beheerovereenkomsten bleken geen of nauwelijks positieve effecten op te leveren. Er was bijvoorbeeld geen verschil in dichtheid (het aantal vogels per hectare) aan weidevogels op percelen met en zonder overeenkomst. Waarom bleven effecten achterwege? Hielden de boeren zich niet aan de

als weidevogelhabitat was afgenomen. Sinds de jaren zeventig was de breedte van de maaimachine toegenomen van ongeveer één naar tien meter en meer. De maaisnelheid verdriedvoudigde. Het tijdstip van de eerste maaibeurt werd vervroegd van de tweede helft mei naar eind april. Deze ontwikkelingen verkleinden de kans dat jonge weidevogels het tot vliegvlug – het moment waarop zij zichzelf kunnen redden – brengen.

De ontwatering van grasland werd regelmatig aangepast aan de wensen van het moderne landbouwbedrijf. De grond werd daardoor droger, waardoor volwassen vogels moeilijker aan voedsel konden te komen. Ook buiten de landbouw was veel veranderd. Aanleg van wegen, toenemende verkeersdruk, onttrekking van grasland voor woningbouw en industriegebied brachten verstoring en tastten de landschappelijke openheid aan. Zelfs binnen reservaten was de situatie anders geworden. Steeds vaker nam de bebossing daar toe, waardoor het aantrekkelijker werd voor roofvogels. Vaak bleef bemesting achterwege, wat het bodemleven niet ten goede kwam. De kans voor weidevogeljongen om vliegvlug te worden werd hierdoor niet groter. Door alle veranderingen in het landelijk gebied werd een groot deel van het voor weidevogels aangewezen gebied minder geschikt. Bij de

Onder agrarisch natuurbeheer verstaat men natuur in landbouwgebieden die beheerd wordt door de agrariërs. Agrarisch natuurbeheer omvat dan alle maatregelen, die boeren nemen voor natuur op of rond hun bedrijf. De beheerovereenkomst voor weidevogels is de meest bekende vorm van agrarisch natuurbeheer. Dit is een beschikking van de overheid waarbij de boer vrijwillig maatregelen neemt voor het natuur- en milieubeheer op zijn bedrijf, waarvoor hij een vergoeding krijgt.

eerste landsdekkende analyse in 2004 bleek dat zo'n veertig procent van het voor weidevogels aangewezen gebied niet geschikt als gevolg van de nabijheid van wegen, opgaande begroeiingen etc. Al met al bleken de in de jaren zeventig bedachte maatregelen ten behoeve van het agrarisch natuurbeheer ontoereikend.

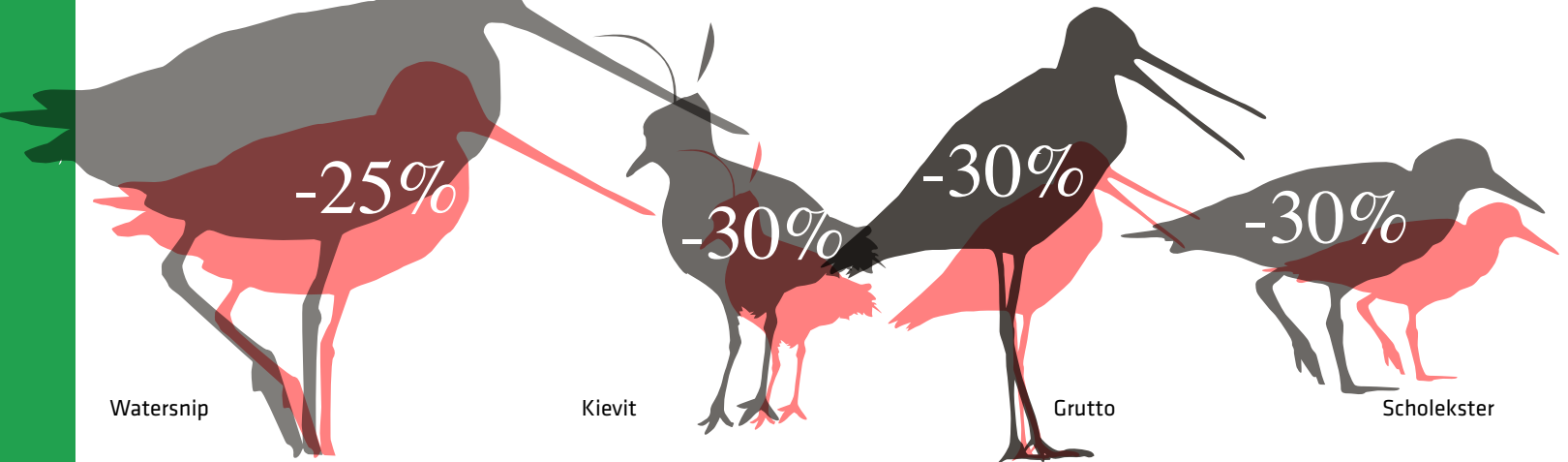
MOZAÏEK GEBIED

We kunnen hier een aantal lessen uit leren. Ten eerste moet er meer aandacht komen voor de juiste gebiedsomstandigheden, zoals landschappelijke openheid en een geschikte drooglegging. Ten tweede is, naast bescherming van nesten, ook bescherming van kuikens noodzakelijk, totdat ze vliegvlug zijn. Maatregelen op kleine schaal – een perceel of een bedrijf – volstaan hier niet, in plaats daarvan zijn samenhangende maatregelen op landschapsschaal nodig. Vanaf het moment dat een weidevogeljong uit het ei komt totdat het vliegvlug is, moet het dagelijks geschikt land binnen bereik hebben met kruiden- en structuurrijk gras van zo'n 15-30 cm hoog. Dat wordt verkregen door niet alle grasland tegelijk te maaien, maar sommige delen vroeg en andere laat. Dit zogeheten mozaïekbeheer vraagt om regie op gebieds niveau. Daarbij moeten nadrukkelijk niet alleen

boeren en agrarische natuurverenigingen betrokken zijn, maar ook de terreinbeherende organisaties. Voor botanisch beheer – het omzetten van productiegrasland in kruidenrijk grasland – geldt iets vergelijkbaars. Dit is vooral effectief als het in de nabijheid van reservaten gebeurt. En ook hier is samenwerking tussen boeren en terreinbeheerders noodzakelijk. Tot nu toe wordt slechts incidenteel samengewerkt.

vervullen als verbindingzone. Agrarische gebieden in Nederland hebben in toenemende mate een bredere functie dan alleen voedselproductie. Onder andere toerisme en recreatie, educatie en zorg vinden steeds meer plaats in het buitengebied. Met hulp van agrarisch natuurbeheer kunnen deze functies worden versterkt. Tot slot groeit het besef dat onze leefomgeving zogenaamde ecosysteemdiensten levert, die

en provinciale overheden wordt nagestreefd kan hier een eerste invulling aan geven. Agrarisch natuurbeheer moet uiteindelijk de norm worden en niet alleen op basis van vrijwilligheid plaatsvinden. Dit kan door bijvoorbeeld voor te schrijven dat binnen agrarische bedrijven minimaal vijf procent van het bedrijfsareaal een natuur- en landschapsfunctie heeft, waarvan de invulling in gebiedsplannen wordt opgenomen. Het beheer daarvan

DOORGAAN!

We beschreven hoe agrarisch natuurbeheer mede ontstond vanuit een nostalgisch beeld van de natuur. Ook lieten we zien dat opzetten en uitvoeren van regeling om die natuur te behouden niet meevalt: de landbouw ontwikkelt door en daardoor komt effect van beheerovereenkomsten in een andere context te staan. De natuur zelf is ook aan de nodige dynamiek onderhevig, wellicht versneld door de klimaatsveranderingen. Voorts wezen wij op de beperkingen van reservaatbeheer.

Moeten we gezien het bovenstaande wel doorgaan met agrarisch natuurbeheer? Om een aantal redenen menen wij van wel.

Om de achteruitgang van biodiversiteit in Nederland te stoppen is meer nodig dan natuurbeheer in reservaten. Ze zijn te klein en liggen versnipperd. De productiewijze op het agrarische land rondom de reservaten is van invloed op de natuurterreinen. Direct via ondermeer emissies, maar ook indirect in relatie tot de landbehoefte voor voedselproductie. Door beheerinspanningen goed op elkaar af te stemmen, wordt het effect versterkt.

Klimaatverandering en natuurbehoud stellen hoge eisen aan de verbindingen tussen de diverse reservaten. Het tussenliggend agrarisch gebied kan hier een belangrijke rol

“Voor effectief agrarisch natuurbeheer is meer nodig dan wet- en regelgeving plus vergoedingen”

voor de samenleving van groot belang zijn. Levering van schoon water, bestrijding van plagen en culturele waarden. Dooradering van het agrarisch cultuurlandschap met zones die niet voor productie worden gebruikt, is daarbij een belangrijk element en goed beheer van deze zones is essentieel.

EFFECTIEF

Rest de vraag hoe agrarisch natuurbeheer in de toekomst effectief en succesvol wordt.

Het klinkt vreemd, maar het ontbrak in het verleden aan concrete doelstellingen voor agrarisch natuurbeheer. Aansluiten bij algemene doelstelling biodiversiteit kan deze leemte vullen.

Verder is het voor een effectief natuurbeheer belangrijk de inrichting en het beheer van gebieden als geheel te beschouwen. Natuurbeheer en landbouw kunnen zo op elkaar worden afgestemd. De zogenaamde kerngebiedenbenadering voor weidevogels zoals die door het Rijk

wordt niet rechtstreeks vergoed. Betaling blijft wel mogelijk voor extra inspanningen, zoals weidevogelbeheer op voor productie bestemde percelen. Uitwerking hiervan is mogelijk binnen het Gemeenschappelijk Landbouw Beleid van de Europese Unie. Ook partijen in de agroproductieketen kunnen hierin een rol spelen.

Tot slot: voor een effectief agrarisch natuurbeheer is meer nodig dan wet- en regelgeving en vergoedingen. Draagvlak bij boeren, burgers en overheden is minstens zo belangrijk. Zowel tussen individuele boeren, agrarische natuurverenigingen, als terreinbeherende organisaties moet het uitwisselen van natuurprestaties mogelijk worden. Door het onderling vergelijken van behaalde natuur- en landschapsresultaten, kan men leren van elkaar, waardoor echte verbeteringen mogelijk worden. 🐦